- Title – अज्ञात
- Accession No – Title –
- Accession No –
- Folio No/ Pages – 28 पेज / 56
- Lines-
- Size
- Substance Paper –
- Script Devanagari – देवनागरी
- Language – संस्कृत
- Period –
- Beginning – ॐ अस्य श्रीगुरुगीतास्तोत्रमाला - मंत्रस्यपरमाशिवऋषिः ——।
- End – ?
- Colophon-
- Illustrations -
- Source -
- Subject - गुरुगीता प्रारम्भ
- Revisor -
- Author -
- Remarks- अपूर्ण

९०॥१४॥५१॥ पक्षोजातं वृतं॥२५॥३॥५२॥ ...

ॐ रुद्रनेत्रसमुतपन्नं रुद्राक्षं रुद्रदैवतं
तामहं धारयिष्यामि मम पापं हरे ध्रुवः १

गीतासारंभ

गुरुगीतासारंभ

(1)

2

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥
ॐ अस्य श्रीगुरुगीतास्तोत्रमालामंत्रस्य परमशिव ऋषिः
॥ विराट छंदः ॥ श्रीगुरुपरमात्मा देवता ॥ हं बीजं ॥ सं शक्तिः ॥ क्रौं की
लकं ॥ श्रीगुरुप्रसादसिद्ध्यर्थे पाठे विनियोगः ॥ अथ न्यासः ॥
ॐ गां हं सां सूर्यात्मने अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ गीं हं सीं सोमात्मने तर्ज
नीभ्यां नमः ॥ ॐ गुं हं सूं नीरंजनात्मने मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ गैं हं सैं
निराभासात्मने अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ गौं हं सौं अतनुसूक्ष्मात्मने क

ए० ॥ १४ ॥ ५१ ॥ प्रक्षेपातं चक्रं ॥ २५ ॥ ३ ॥ ५२ ॥ अथ चालनादिक्सा
धनं ॥ मन्दकेन्द्र मासमा: । स्वबीजेनाह्येन ० ॥ ३ ० ॥ ० ॥ शुक्र: ॥ ३ ०
० ॥ मासगण: ५७ ॥ दिनगण: ५७ ० ॥ मंगल ॥ ३ ॥ मंगलकेन्द्रं ॥
०० ॥ ३ ४ ॥ अथ नैनमक्र्को प्रातं चालनादि ३ ॥ १२ ॥ ३४ ॥ लिखियते सदि
ध्रुवक: ५ ॥ ९ ॥ ३६ ॥ चक्रकेन्द्र: ६ ॥ १६ ॥ २८ ॥ अनेनध्रुवक: ९
३ ॥ २३ ॥ क्षेपर ॥ २८ ॥ ३५ ॥ प्रत: प्रातं चालनादि ५ ॥ २० ॥ ८ ॥ अथ
मासगणादुत्पन्नानां रव्यादिकानां ध्रुवकादि संस्कारमा
॥२॥ ह ॥ मासेति ॥ मासगणगुणितं कृत्वा इति रवि: जिनेन वक्र
हत ध्रुवकेण युत: कार्य: ॥ इतरेपि चालनादयश्च केन्द्रहत ध्रुव
केणसंकलितायुक्ता: कार्या: ॥ ते सर्वे निजक्षेपकेण युता ॥२॥
निजे भागे मासे तिथिलोगैर्मास स्पष्टे स्युरिति ॥ अथ चाल
नकालनमाह ॥ रवौ पाक्षिकमिति स्पष्टोर्थ: ॥ अथ चाल
नमासिकं चालनमाह ॥ शराद्रि इति स्पष्टोर्थ: ॥ अथ वैर इति
त्रिचालनमाह ॥ अभ्रेति ॥ अत्र मासगता यास्ति ये: त्रिद्धो
प्राकृ, चौलर्म मास्या: पूर्वं परे पश्चात्तथा: चावं त्य: इष्टति
थ्य: स्फुट: ता: स्वचल: वक्र भाजिनश्च ना: संख्या: दिनादौ चा
लनं स्यात् ॥ स्वस्वचलतां तत्पादंते नश्च नाश्रातं वलोकया: दि

चक्रहतः १३।।२०।।०।। अनेनरहितो मासगणे जातोर
विः ६।।२५।।३७।।१९।। रविक्षेपकेण ०।।४।।२१।। युतो जा
तोरविः ६।।२८।।५८।।१९।। अथ चन्द्रविपात साधनं ।। मासग
णः ५७ हतेनतपः ५७ मासगणः ५७ अस्य त्रिंशल्लवाः १९
अनेनरहितो मासगणो जातो वृन्दताः ३८।। मासगणः
५७।। अस्यांशाद्धिः १४।।१५।। कृताः कृत्वाः एवं राश्यादि व्य
गः १०।।८।।१४।।१५।। युगो ध्रुवः ७।।१।।१२।। चक्रहतः ८।।
९।।३६।।०।। अनेनयुक्तो व्यगः ६।।१७।।५०।।१५।। क्षेपके
ण ११।।७।।१८।। युक्तो जातो व्यगः ५।।२५।।८।।१५।। अथ पर
केन्द्रसाधनमाह ।। [illegible] मिति ।। मन्दतप मासाः १
त्यक्त्वा येन सप्तमांशेन राश्यादिना ०।।४।।१७।।८।। हीनाः ०।।
२५।।४२।।५२।। मासगणः ५७ ।। अत्यपद [illegible] ५।।४२ कों
०।। [illegible] क्षेपकं १।।१।।२४।।५२।। इतध्रुवकः ८।।१
२५।। चक्रहतः [illegible] अनेनयुक्तः १।।१०।।[illegible]।।५२।। क्षेपके

राशिर्निघ्ना गुलिकालाप्तलब्धोसौ लवभक्ताः सप्तभक्ताः फ
लमंगुला वि शोध्यं व्यर्के गुलिकालं सप्तभक्तं फलं व्यंगु
लानि ॥ एवमंगुलादि व्यंगवकाशः व्यगवर्कस्य मानार्धाद्वि
कूपस्यसः ॥ विराहुर्कः पश्चिमगोले वहे ते तादिकूप
पल्कः शरः स्यात् ॥ रविः ८॥०॥१२॥६॥ राहुः ७॥२२
२३॥१८॥ विराहुर्कः ०॥१॥४८॥४८॥ ७ गस्यमंगुलांशाः
॥३॥ १॥४८॥४८॥ लंकेशे गुलिका १९॥५६॥४४॥ सप्तभ ॥३॥
क्ताः फलमंगुलादिः शरः २॥५०॥ विराहुर्कस्य दुत्त
रगोलत्वस्य सादुत्तरः ॥ ७ पृथ्वी सूर्यचंद्रबिंबमानयनंम्र
मानयनमाह ॥ गतिरिति ॥ रवौ रूपः सूर्यस्य गतिः
६१॥११॥ द्विगुणिता १२२॥२२॥ एकादशभक्ताः फल
मंगुलाघातनः सूर्यबिंबं स्यात् ॥११॥७॥ विधोर्ग
तिः ७९०॥३५॥ वेदाद्रिनि ७४ भक्ताः फलमंगुलाद्यं
चंद्रबिंबमंगुलादि तत्प्र ॥७॥ चांद्री चंद्रस्येयं चांद्री चंद्रगतिः
॥

5

७॥२८॥२३॥१८॥७॥ग्रस्यग्रहणसंभवज्ञानं शरसाध
नं चाह॥ एवमिति॥ एवं पूर्वोक्तप्रकारेण चालितौ
चंद्रार्कौ यद्वर्तितत्कालिकौ तेष्वड्राश्यंतरे राहुकेत्वोः स्मौ
भवतः॥ इत्थं च सति दर्शांते शिरोमणौ॥ पूर्णिमांतकालेष्व
समौ तथा वा ईशौ तत्काले यथा वेगेहाः दृश्येति॥ अत्र
पर्वशादः पूर्णिमा सा सा वा स्यात् वा वीडोयः॥ तत्रवि
राहुकेवाहोर्तवाः कार्यः॥ विगतौ राहुर्यस्मात् सो
विराहुः सचासो भार्कश्च विराहुर्कः राहुरर्कयो व्य
इत्यर्थः॥ तस्य भुक्तिः कार्या॥ भगणस्यांशाः कार्याः
तेंशास्ते द्वादशाल्पाश्चेत्तदेशभ्योऽल्पास्तदाग्रहणस्य
संभवः स्यात्॥ तदा ग्रहणसंभवविद्यातीत्यर्थः॥ एवं चं
द्रग्रहणे॥ सूर्यग्रहणेतु उत्तरगोलेभंशाद्द्वादशाल्पाः द
क्षिणगोलेऽपभ्यो न्यूनास्तदार्कग्रहणसंभवविद्यती
ति ज्ञातव्यं॥ इत्यग्रे वक्ष्यति॥ तेंशाः शंकरैः एकाद

र्शात् ॥ एवमनेन लंबनेन तत्स्पष्टस्य घटिका जाता: स्पष्टास्य घ
टिकाउत्तरा: १ ॥ ५३ ॥ २ ॥ आभि: पंचदश घटिकायुक्ता
जातं चंद्रस्य दिनार्द्धं ॥ १६ ॥ ५३ ॥ इदं चंद्रस्य दिनगतका
लेन ११४ ॥ २४२ रहितं जातं पूर्वनतं ॥ २७ ॥ एतद् दिना
र्द्धादूनं तस्मात् पूर्वनतं विपरीतशोधनेन पश्चिमनतं
भवति ॥ एवं चंद्रग्रहणे नतकालीननतसाधने अ
न्य: प्रकार: ॥ एवं वा सूर्य: पश्चिमनतकाले सूर्यस्य
रात्रिदलयोरंतरं कार्यं तन्नतं भवति पुन: सूर्यस्य रात्रि
दलं तदेव चंद्रस्य दिनार्द्धं तन्नतं दिनार्द्धादुपरि रात्र्यर्द्ध
पर्यंतं पूर्वं ॥ रात्र्यर्द्धादुपरि दिनार्द्धपर्यंतं पश्चिमं ॥ इ
दं पूर्वपश्चिमलक्षणं सूर्यग्रहणे विपरीतं ज्ञेयं ॥
उक्तं च ॥ एवं हद्दलाद्रात्रिदलाद्वा सोनं यावत् कपालं

३०।।२८।।४१।। तस्मादिष्टकर्मकालात् साधनं ।।४।।५।।
संस्कृतचंद्रः २।।०।।११।।५९।। दिनमानं २९।।१२।। पर्वां
तकालेः ४०।।३८।। तत्र भोग्यात् घटिकाः १४।।३६
पर्वांतिकालीनः सूर्यः ८।।०।।१२।।६।। भोग्यकालः
११६।। लग्नं ४।।१८।।१४।।१४।। इष्टकर्मसंस्कृतचंद्रस्य
भोग्यकालः ११५।। लग्नस्य भुक्तकालः ९३।। अनयो
र्योगः २०८।। कर्कसिंहोदयाभ्यां ३४४।। ३४५।। युतः
५७५।। पर्वदिनतः १४।।३५।। नवभिः पलैः रहितः जा
तं श्राद्धोदयात् चंद्रस्य दिनगतकालः १४।।२६।। इष्टकर्मसं
स्कृतचंद्रात् सप्तमं घटिकाद्यं ।।५०।। संगतला
ग्नपसारः २।।५०।। अयनभागाः ।।२५।। पूः १४।।१७।।
जिनाग्नः कलं पलात्मकं दि ।।०।।४०।। स्मरलग्नदि

जे गुणितं ९॥२॥४१॥ जातं ३६॥२०॥४४॥ पंचदश निर्मक्तं फ
लं २॥२४॥४३ अनेन गतखंडयुतिः ७ युक्ता अंशाद्युपभोगा जा
तः ॥१९।२४।४३ सुखेन संव्यवहृतिः व्यवहारः तदर्थं स्यात् ॥ अ
थ क्रांतिभोगेभ्यो विलोमविधिना भुजानयनमाह ॥ तत्तोदला
नीति लघुखंडकैः साधिता क्रांतिः १९।२४।४३ अस्याः प्रथम
खंडं ६ शोधितं शेषं १३।२४।४३। शेषात् द्वितीयखंडं ६ शोधितं शे
षं ७।२४।४३ अस्मात् तृतीयखंडं ५ शोधितं शेषं २।२४।४३ तिथि
घ्नं ३६।१०।४५ एष्यखंडकेन ४ भक्तं फलं ९।२।४३ अङ्कखंडसंख्या ३
तिथिघ्ना ४५ अनया लब्धं युतं जातो सूर्यस्य भुजभागाः ५४।२।
४१ अथ सूर्यस्य दिनार्द्धाहृत्क्रांतिसाधनमाह ॥ द्युदलेति ॥ दिनार्द्धं
१६।३३ तिथ्यंशः १५ अनयोरंतरं १।३३ [illegible] षष्टिघ्नं जातं पलात्मकं चरं
९३ इदं स्वकीयेनगजाभोगेन ११॥३७॥३० युतं १०४।७।३० अक्षप्रभ
या ५।४५ भक्तं लब्धं तिथिभागाद्या भाज्यौ ॥ भाज्यः ३१६६५० भाजकौ

10

२०।०० अजनाद्ध्रुवं भागाः १८ ॥ ११ ॥ ४५ एते पंचविंशतिर२५ कलो
नियुक्ता जाताः सूर्यस्य क्रांतिभागाः १८ ३६ ४४ छुदलक्रुशर्वृध्द्यु
ले क्रमात् याम्यसौम्या भवंति तद्यथा पंचदशघटिकाभ्योऽदिनार्द्धे
न्यूने सति दक्षिणाः अधिके उत्तराः एते क्रांतिभागा द्युदलस्य
पंचदशभ्योऽधिकत्वादुत्तरा जाताः अथ अयनखंडकैर्विना क्रांतिसाध
नमाह सायनेति सायनसूर्यस्य भुजांशाः ५४ २ ५१ एषां द
शांशेन धृतिः १८ रहिता १२ ३५ ४४
इयं दशांशोनभुजत्रिता ६८ ४ १९ द्विनगै ७२ र्भक्ताफलं
० ५६ ४३ अनेन सदलाध्रुवो ४ ३० रहिताः ३ ३३ १७
अनेन यत्प्रकुस्याभक्ताः फलं भागाद्युत्तरः ९ ५९ ८ ॥१०॥
५९ चन्द्रकुजादिग्रहस्य क्रांतिसाधनं पूर्वप्रकारेणैव कार्यं
अथ नतांशपरारव्य साधनमाह क्रांत्यक्षजासंस्कृतिर्नतांशा

स्पष्टचक्र ५

मध्यास्तोंगहृता: पष्पकृस्वनिघ्ना: ॥ फक्ता: पष्यगास्थितेयमि
ता: शाके दस्मा ११४ पतितामुवेत्परारव्यः । अत्र पकृदिशियो
ग: मिन्नादि शि अंतरमितिज्ञेयं ॥ क्रांतिरुत्तरा ११९ ॥ ६ ॥ ४० ॥ अ
क्षांशाद क्षिण: २५ ॥ २६ ॥ ४२ ॥ अनयो: संस्कृतिर्जातानतांशा:
दक्षिण: ६ ॥ २० ॥ २ एतेमध्याह्नजा: स्युः तेनतांशा: ६ ॥ २०
२ अङ्कृता: फलं १ ॥ ३ ॥ २० पष्पकु १ ॥ ३ ॥ २० अस्यवर्ग: १
६ ॥ ५१ अयं पष्पकृस्यैर्हृत: २ ॥ १० ॥ ११ द्वारभ्यां भक्त:
फलं १ ॥ ५ ॥ ५ अनेनशाकेदस्मा ११४ रहिता: जात: परारव्य:
११२ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ अथोन्नतांशपरारव्यसाधनमाह ॥ क्रांत्य
क्षजेति ॥ क्रांत्यक्षजसंस्कारेण जातानतांशाद क्षिण: ६
२० ॥ २ नतांशैर्हीनानवति: ९० जाताउन्नतांशा: ८३ ॥ ३९
५८ एतेदिनार्द्धजा: स्युः ॥ तत उन्नतांशेभ्यःपे क्रांत्यंशा:
लघुखंडकै: सपरारव्योभवति ॥ उन्नतांशा: ८३ ॥ ३९ ॥ ५८

२

अस्माल्लघुखंडकैः साधिता क्रांतिः २३ ३४ ३९ अस्याः 12
परमखंडा इति संज्ञा अथ नतांशं त्रभागानाह घटीदलयुक् ३०
तं नतं तिथिगुणं दिनार्द्धहृतं हृतावृत्तमिदं परामिहत
मधिविरुद्धो ११४ हृतं गजाकृतिः २२८ युतं यमाहतपरोनि
तं नतं च दं रसघ्नमनतोनितं स्युरिति यंत्रभागा नताः नतं
६ ३ घटीदल ३० युतं ३६ ३३ तिथिगुणं ५४८ १५ दिना
र्द्धेन १६ ३३ भक्तं फलं ५ ५६ ११ वर्गीकृतं ३५ १४
२६ परमखंडेन ११२ ५४ ४४ गुणितं ३९ २९ ११ ४९
अधिविरुद्धो ११४ हृतं ३४ ५४ १८ गजाकृतिः २२८ युतं
२६२ ५४ १८ द्विगुणितपरमखंडेन २२४ ४९ ५० २
हृतं ३७ ४ २८ अस्य मूलं ६ ५ २० रसघ्नं ३६ ३२ ॥१॥
० अनतोनितं नतायं त्रभागाः स्युः ३३ ३२ ०

यत्रनतसंबंधस्तत्रनतांशान्साधितोयःपराख्यःसग्राह्यः॥

यत्रउन्नतसंबंधस्तत्रउन्नतांशान्साधितोयःपराख्यःस

ग्राह्यः॥७प्रथ्यंत्रेभागेभ्यःविलोमविधिनाननतसाध

नेमाह॥ स्वराम नतभागकाः रसधृता फलं वर्जितं

द्विनिघ्नपरख्यगजाकृतिरर८ विधुरुधुगेशा॥८ हृतं

परोकृतमतः पदं दिनदलघ्नमदोर्द्वं१५ हृत रघटीमुख

नतंभवेद्विरहितंरववरामैः३० पलैः॥१ यंत्रभागाः

३३॥ ३२॥ ०॥ त्रिभिर्युक्ताः३६॥ ३२॥ ०॥ नद्विभक्ताः फलं

६॥ ५॥ २०॥ ७स्य वर्गः३९॥ ४॥ २२॥ द्विगुणितपराख्येन२२५

२९॥ ५०॥ युक्तः२६२॥ ५४॥ १२॥ गजाकृतिर२२८ भिः र हि

तः३४॥ ५४॥ १९ हिमिर्गुणित:३९७९॥ १०॥ २मपराख्येन११२

४॥ ५४॥ ४४ भक्तं फलं ७स्य मूलं ५॥ ५६॥ १०

पराख्यक
नउ५॥१४
२५॥१

13

दिनार्द्धनाडि ३३ गुणितं २८८ १५ पंचदशाभिः ५ भक्तं फलं ६ १४
३३ खरामैः ३० वलैरहितं घटिका दिनतं ६ ॥ ३ ॥ इकारांत
रेणैरवतादिष्टकर्णसाधनमाह नवलिप्ता ९० गुणितमिति
इष्टकालनतकान्नतं इष्टं १० ॥ ३० नवत्या ९० गुणितं ९०७५ ॥ ० ॥ दि
नार्द्धनभक्तं दिनार्द्धनाडि ३३ भक्तं फलं भागाः ४७ ॥ ५ ॥ ४८
अस्मा ब्रह्मघ्रंवडकेः क्रांतिः २० ॥ १३ ॥ ३५ कल्पितपरः
२३ ३४ ३९ अनेन गुणिता क्रांतिः ४७६ ॥ ५३ २१
अनेन नरविनवबाहु ६९ १२ भक्ताः फलमंगुलाद्यः कर्णः
१४ २९ अथ विलोमविधिनेष्टकर्णादुन्नतघटीसा
धनमाह नरणीति नरणिनवरसा ६९ १२ कर्णेन भक्ताः १२॥
१४ २९ फलं ४७७ ॥ १४ ॥ १७ ॥ परारव्यानेन २३ ॥ ३४ ॥ ३९ भक्तं
सवर्णिते भागाः १७१२० ॥ ४७ भागज्यकोटि ९ नजनाद्य

घ्राक्रांतिः २० ।। १४ ।। २८ ।। पूस्मात्ततोदत्तानिशोजयेदि
त्यादिनाजाताभुजांशाः ५७ ।। ८ ।। १५८ ।। दिनार्द्धेन १६ ।। ३३
गुणिताः ९४५ ।। ५४ ।। नवतिर्९० हृताः फलमिष्टोन्नतं
१० ।। ३० ।। अथोन्नतकालात्यंत्रजोन्नतांशानयनमाह
खांकेति ।। उन्नतघटिकाः १० ।। ३० खांक९० घ्नाः ९४५ ।। ०
दिनार्द्धेन १६ ।। ३३ भक्ताः फलं भागाः ५७ ।। ५८ ।। अस्मा
लघुखंडकैः क्रांतिभागाः २० ।। १३ ।। ३५ ।। परास्येतर२३
३४ ।। ३९ ।। गुणिताः ४७६ ।। ५३ ।। १५ सिद्धेष्टोन्नतांशाः १९ ।। ५२
१३ ।। अतस्ततोदत्तानिशोजयेदित्यादिनाजाताभुजां
शाः ५४ ।। ४५ ।। एतेयंत्रजोन्नतांशाः ।। अथयंत्रजोन्न
तांशज्ञानेसतिउन्नतकालमाह ।। अभिमतयंत्रलवा
नांशाः ४५ ।। ४८ ।। लघुखंडकैः क्रांतिः १९ ।। ५२ ।। १३
जिनरश्मिघ्नाः ४७६ ।। ५३ ।। ५२ ।। परास्येतर२३ ।। ३४ ।। ३९

मध्याः फलं २० । १३ । ३५ । ऽस्माद्ग्रांशाः ५७ । ५ । ५६
दिनार्द्धेन ३१६ । ३३ । लिप्ताः जाताः ९ । ४५ । खनवो९० द्रे
ता:फलं पूर्वकपाले जातागतघटिकाः १० । ३० । ऽस्य
यंत्रज्ञो नतांशादिदृक्कर्णो तत्र यंत्रज्ञो नतांशसाधनमा
ह यंत्रेण नोत्थेति यंत्रेण नतांशाः ५४ । ४५ । ४८ । लघुखं
इकैः क्रांतिलवाः १९ । ५२ । १३ । ऽनेन वलित्रिभदलाः
३८८ भक्ताः फलांशे ज्यादि दृक्कर्णः १४ । २९ । ३२
इष्टकर्णेन १४ । २९ । ३२ वलित्रिभदलस्ताः ३८८ भक्ताः फलं
जातोपमः १९ । ५२ । १३ । ऽवलम्बतोदलानीत्यादिनागु
जांशा जाता यंत्रोन्नतलवाः ५४ । ४५ । ४८ । ऽथ धनलिका
वंधादिकेंद्रमंडपादिसाधनविधौ दिक्साधनमाह
ति जलादिना समीकृतायां भुवि वृत्ते रचिते तत्र केंद्रस्थ शं
कौः द्वादशांगुलस्य छायाग्रं यत्र वृत्ते प्राक्कपाले प्र
विशति तत्र चिह्नं कार्यं ऽपराह्णे यत्र वृत्ते पश्चिमकपाले विशति
पराह्णे यत्र वृत्ते ऽग्रं पुनर्निर्गच्छति सापरदिक् भवति ऽत्र

१३॥

तत्र छायाग्रे चिह्नं कार्यं ॥ तस्माच्चिह्नात् लंबगुणः याम्यश्चेत् तदा
याम्यायां पूर्वगुणवद्देयः तस्य शंकोः छायाग्रं यत्र चेत्तल
गति तत्र छायाग्रे चिह्नं कार्यं तस्मादुत्तरश्चेत् तदा भुजवद्दि
मितैरंगुलैः छायाग्राल्लंबगुणवदुत्तरे देयः ॥ ए 17
वं कृते सति यो भुजविमवति भुजो भवति सा याम्योत्तरा
रेखा दक्षिणोदग्रेखा ॥ भुजाग्रकेंद्रमिलितारज्जुः पू
र्वापरा स्यात् ॥ तद्यथा ॥ यो भुजाग्रेतः यस्य मध्ये रके
न्द्रपर्यंतं मिलितारज्जुः पूर्वापरा स्यात् ॥ तद्यथा इत्य
र्थः ॥ अस्योदाहरणं ॥ सूर्यः १॥५॥४२॥३७ ॥ गतिः ५७
३६ ॥ सूर्योदयादिष्टकालः १० ॥ ३० ॥ चालितः सूर्यः १ ॥ ५ ॥ ५२ ॥ ॥१४
४१ ॥ अस्मात्स्पष्टः स्वदेशान्त्यादिना साधिता क्रांतिभागा
धाउत्तरा १९ ॥ ६ ॥ ४० ॥ अक्षकर्णः १३ ॥ १९ ॥ अनयोः परस्प
राहतिः २५४ ॥ ३५ ॥ ४६ ॥ इदं भाकर्णेन १४ ॥ २५ ॥ गुणि
ता ३६६६ ॥ ५९ ॥ ८ ॥

ताभ्यां पूर्वापरदिग्भ्यां सिद्धा तिमिरदिक् च याम्या ॥ एतदुक्तं
भवति पूर्वचिह्नात्परदिक्चिह्नपर्यंतं वृत्तं कार्यं पश्चिमचि
ह्नात्पूर्वदिक्चिह्नपर्यंतं वृत्तं कार्यं ॥ एवं कृते सति मत्स्याका
रो दृश्यते ॥ मत्स्यमुखपुच्छगता रज्जुः दक्षिणोत्तरा भवतीत्य 18
र्थः ॥ अथ प्रकारांतरेण दिक्साधनमाह भुजसाधनं चा
ह वार्केति ॥ वेति प्रकारांतरं ॥ सूर्यस्य भागादिक्रांतिः का
र्या तस्याः पलकर्णस्य च निहतिः परस्परं गुणनं ॥ भानि
हतिर्भाकर्णेन इष्टच्छायाकर्णेन निघ्नी गुणिता ॥ नभोक्षाग्नि
३५० भिराप्तान्नाप्तफलं रविदिक्साधनसूर्यदिक् अंगुला
दिकः भुजः स्यात् ॥ सः भुजः यमदिशायां दक्षिणदिशायां द्विगु
णया पलभया संस्कृतः ॥ एकदिशि योगः भिन्नदिशि वियो
गं तरं कार्यमित्यर्थः ॥ शोधादिको भुजः असौ स्फुटः स्यात्
स भुजः केंद्रे भोत्थवृत्ते संपूर्णगुणवत् संपूर्णज्यावत् भाग्रा
ते बायाग्रादेयः ॥ एतदुक्तं भवति ॥ समभुवि केंद्रे प्रभा
च्छायापरिमितेन सूत्रेण वृत्तं कार्यं ॥ तस्मिन् वृत्ते केंद्रे शं
कुं निवेश्य ॥ तस्य शंकोः छायाग्रं यत्र वृत्ते याति

पांभ्रमोत्तरीयमंत्रो त्रिकोणयंत्रोनिःहितेस्थापितेसतिपूर्वो
केंद्रिगंशान्दोतिजारविगणय्यतेजामग्ं तदेवकेंद्रं
तस्मिन्रप्रवलंवस्यविभाधराप्रा प्रप्रवाकेंद्रस्थिताइवि ७
काधाः छायायद्यास्परशातितथायंत्रेस्थापितेसतिदृत्र
यंत्रेपूर्वादिरास्यात्॥ तस्माद्याम्योत्तरोभवतः॥ प्रत्यन्त
पसभायांस्वकौशल्यदर्शनार्थंनलिकावंधनार्थंभुजको
टिसाधनमाह॥ क्रांतिरिति॥ मन्त्रग्रहस्यनलिकावंधः
क्रियतेसग्रहः वक्ष्यमाणदृक्कर्मसंस्कृतः कार्यः॥ त
स्यवक्ष्यमाणशरसंस्कृतास्फुटाक्रांतिः कार्या॥ साद्वक
र्णेनगुण्या॥ एतदुक्तंभवति॥ ग्रहछायाधिकारोक्तप्रकारेणकु
दृक्कर्मखचरेत्यादिनाग्रहस्यादिनगतः कालोभवति
जिनाप्तोक्तादिनास्फुटखेचरदिनमानंस्वधं॥ ग्रहस्फुटक्रां १७५॥
तेरुक्तवर्त्क्रांत्यदोनासंस्कृतिरित्यादिमाउन्नतापरः कार्यः
ग्रहद्युघाताद्रक्तवद्याताः शेषाः इत्यादिनोन्नतं कार्यं

नमोक्षांश्याद्यायात्३५। फलं भुजा: १०।। २८।। साधनस्यार्धस्याद्धत्तरांगो
तस्यफलाद्धत्तर: दक्षिणादभमयाप ५।। ४५।। क्रिंगुणितया।। ३:
संस्कृतं निनादिक्फलाद्धत्तरे जात: स्पष्टो भुज: दक्षिण: १।।
२।। अस्यच फलांतरेण दिक्साधनार्थं दिगंशसाधनमाह स्व
मानेति।। दिनमानं ३३।। ६ स्वगुणं: अनयोरंतरं ३।। ६ क्षिवा।।
गुणं ३४।। ६ दिनमानस्य त्रिंशद्भागो ऽधिकत्वादुत्तरं यंत्रभा
गाउत्तरा: ५५।। ४५।। ४८।। ९ व्यायंत्रभागानामनयो: कार्य:
सम्पन्नद्द करदक्षिणइत्यर्क: यंत्रभागानां ५५।। ४५।। ४८ अ
घ्रखंड्कै: क्रांतिर्दक्षिणा १९।। ५२।। १३३ अनयो: संस्कृतिर्नि
नादिकफलादंतरं १४।। १३।। ४७।। अस्य निर्गुणितां ८।। १९।। १५
नवति: ९०। यंत्रभागा: अनयोरंतरं ३४।। १४।। १२।। अस्यफलघ
खंडकै: क्रांति: १३।। २८।। ४४ अनेन वस्त्रघ्नी भक्ता फलं ८
२९।। १५।। अस्मात्ततो ऽदलानीतिभुजांशा जाता दिगंशा: २१।। १३
अस्य दिगंशाद्दिक्साधनमाह समभूवि जलवत्समा कृता

१० ३ ४४ ४८ शीघ्रकेंद्रं ३ १ २५ ३ शीघ्रफलं
धनं ३२ ५२ ४० स्पष्टो भौम: ११ ६ ३१ २८ अथ
दृक्कर्मसाधनं तत्र केंद्र इत्यादिना कर्णः ११ ५२
४० मंदस्पष्टखगादित्यादिना क्रांतिर्दक्षिणा १३ ४४
५८ अथ ग्रहलाघवः शरो दक्षिणः ३४ ४१ ३ प्राक्त्रि
भेणवर्जितादित्यादिना शरत्रयपरहितातभौमा
८ ६ ३१ २८ क्रांतिर्दक्षिणा १३ ४१ २८ अक्षां
शा दक्षिणाः २४ २६ ४२ अनयोः संस्कारे जातान तांशा
दक्षिणाः ३८ १४ ११ षड्भैर्लाढ्य इत्यादि दृक्कर्म कला
धनं १२ ४४ संस्कृतो भौमः ११ ८ ३६ १३ अस्मा
त्क्रांतिर्दक्षिणा १ १७ ३० शरसंस्कृता जाता स्पष्टा क्रांति
र्दक्षिणा ३ १ ३३ इष्टघटी ५७ दिनमानं ३३ १० रविभो
ग्यकालः २५८ लग्नं० १५ २३ ३२ लग्नं युक्तं ३० दृक्कर्म

21

१९५१

तस्माद् नतात् नवतिशुद्धितानिष्टमिष्टादिनाद्दष्टकर्णः

साध्यः ॥ एवं सिद्धे दृक्कर्णेन स्फुटकांतिर्ज्ञेया ॥ ग्रह

स्योदाहरणं ॥ संवत् १६६९ शाके १५३४ वैशाखकृष्णपूर्णि

मा ॥ १५ सोमे सूर्योदयाद्गतघटी ॥ ७५।७ भौमस्य नलिका

बंधः क्रियते ॥ तत्र प्राग्गानीतौ ग्रहौ तत्र मध्यमो भौमः ९

२९ ॥ ५५ ॥ १३ ॥ गतिः ३१ ॥ ३६ रविः १ ॥ ४ ॥ १३ ॥ ४२ ॥ गतिः

५९ ॥ ८ ॥ इष्टघटिकाभिः चालितौ ५७ ॥ रविः १ ॥ ५

९ ॥ ५३ ॥ भौमः १० ॥ ० ॥ २५ ॥ ४७ ग्रहस्पष्टीकरणं

रवेर्मंदकेंद्रं १ ॥ १२ ॥ ५० ॥ ८ ॥ मंदफलं धनं ॥ १ ॥ २२ ॥ ५५

संस्कृतो रविः १ ॥ ६ ॥ ३८ ॥ ४७ ॥ चरं कारणं ५९ ॥ संस्कृ

तः स्पष्टोऽर्कः १ ॥ ६ ॥ ३७ ॥ १२ ॥ भौमस्य शीघ्रकेंद्रं

३ ॥ ४ ॥ ४४ ॥ ३८ ॥ शीघ्रफलार्द्धं धनं १६ ॥ ५२ ॥ ५८ ॥ सं

स्कृतो भौमः १० ॥ १७ ॥ १८ ॥ २ ॥ मंदकेंद्रं ५ ॥ १२ ॥ ४१ ॥ ५८

मंदफलं धनं ३ ॥ १९ ॥ ४५ ॥ मंदफलसंस्कृतो भौमः ? ॥ ५८

जातो भुजः १ ।। ४५ ।। क्रांतेर्दक्षिणत्वाद्दक्षिणः ७ग्रसो भुजः
दक्षिणो दशमभावः ५ ।। ४५ ।। संस्कारितः जातः स्पष्टो भुजः
७ ।। ३० ।। तस्य भुजस्य वर्गः कार्यः इष्टकर्णादिकर्णवर्ग
गविवरात्पदमित्यादिना इष्टछाया कार्या ७ तस्या व
र्गः कार्यः तयोर्वर्गयोरंतरात्पदं मूलं सा कोटिः स्यादि
ष्टकर्णः ५८ ।। १५ इष्टकर्णः ३० ।। २६ ७ अस्य वर्गः ८२९ ।। ११
७ भुजवर्गः १४४ ।। ७ अनयोरंतरात् मूलं जाता इष्टछाया
२७ ।। ५८ छायावर्गः ७८२ ।। ८ भुजवर्गछायावर्गयोरंत
रं ७२५ ।। ५३ ।। ७ अस्य मूलं जाता कोटिः २६ ।। ५६ ।। ७ अथ
नतिकाबंधमाह ।। नालेति ।। ७ प्राशः दिशः ज्ञात्वा जल ।।१७।।
वत्समीकृतभूमौ दिक्साधनं कृत्वा तत्रेष्टकालीन
छायाव्यासार्द्धेन वृत्तं कृत्वा तत्र दिक्चिह्नानि कार्या
णि ।। ततो विदिशः वृत्तमध्यात्पररवेचरे पश्चिमकपा

23

दत्तभौमस्यभोग्यकाल: १८ ॥ क्वारूढकिर्कमीद्यादिना
भौमस्यदिनगतकाल: ४ ॥ २९ ॥ दक्क कर्मेदत्तभौमारव
रंदक्षिणांश ॥ जिनाप्रोक्ताभाइत्यादिनार्कलंदक्षिणांश
स्पष्टचरं दक्षिणं १४ ॥ दिनमानं ॥ २९ ॥ ३२ ॥ स्पष्टक्रांतेरू
नवतरकोत्यक्षजसंस्कृतिरित्यादिनानतांश: २२ ॥ २२
१५ उन्नतांश: ६१ ॥ ३१ ॥ ४५ ॥ अस्मात्पराख्यं: २१
१२ ॥ ४ ॥ सकृद्धपातात्ह: ४ ॥ २९ ॥ नवत्यागुणितं ४।०३
३० ॥ दिनार्द्धेन १४ ॥ ४६ ॥ भक्तंफलंभागा: २७ ॥ १९ ॥ ३०
अस्मात्क्रांति: २० ॥ ४२ ॥ ३६ ॥ पराख्योनं २१ ॥ १२ ॥ १४
गुणितार२७ ॥ ५ ॥ ३७ ॥ अनेनरविनवघ्नार्द्र ६९ । २ भक्ता:
फलंइष्टकर्ण: ३० ॥ ३६ ॥ एवंसिद्धेष्टकर्णेन ३० । ३६ स्व
ष्टाक्रांति: ३ ॥ १ ॥ ३३ ॥ गुणितार्टर ॥ ५ ॥ १० ॥ अक्षकर्ण:
१३ ॥ १९ ॥ निघ्नी १२२६ ॥ १६ ॥ ४६ ॥ खखखाद्वि ७०० हृहर

तस्मिन्नेतत्: स्थाप्य:॥ ततः घाघाक्रस्थाने जलपूर्ण
पात्रं स्थाप्यं॥ तत्र नलमध्ये योदृष्या जलेग्रहो
विलोक्य:॥ अत्रेदं सर्वं दिक्साधननलिकानि
वेशनादिकं लातत्तस्मिन्नेव काले विलोक्यमि
ति॥ इदं यद्योक्तं विचार्य सुजनस्य नृपस्याग्रं जना
य दर्शयितुं उक्तं च सि द्धांत शिरोमणौ दर्शये
दि विचार्य दिविकृवार्हं हसि घुचर दर्शनयोग्ये
कूवमेव विरचय्य पद्योक्तं जनाय सुज्ञानस्य
२३ नृपस्य ॥ इति ग्रहलाघवेत्रिप्रश्नोदाहरणं

॥२८॥

तस्ये गृहे परमखांप क्रमासिन्नखांकोटिं न्यसेत्
प्राकूस्खेवै पर्वकपा तस्य गृहे प्राकूनखांकोटिं न्य
सेत् ॥ कोटाग्रतः स्वदिशि ज्यावत्स्मृतं न्यसेत् ॥ भु
जकोटोर्मध्ये तिर्यक्प्रमां खाप्य । न्यसेत्तां सैव कर्णः
एवं जातं त्र्यस्रं सूत्रैः ॥ विंदोर्भागग्रमशंकुमस्तकगतसू
त्रेन ले खे खगं विलोकयेत् ॥ एवद्रक्षा भवति ॥ घपात्रे
द्वादशांगुलः शंकुः स्थाप्यः तस्य मस्तकः तस्मिन् र
विंदोः वृत्तमध्यात् कृतसूत्रे म छिद्रयाभ्यां स्थिरीकृते
सूत्रेगतनलेन नलिकापांचपलो लीनं भूगादिर्कू नतह
टीकृतस्य दृष्ट्यारव्ये आकाशे खगं गृहं विलोकयेदि
त्यर्थः ॥ प्रत्यक्षे जले ग्रहदर्शनार्थं नलिकानिवेश
माह ॥ कइति ॥ विंदुस्थानरागमागकगत सूत्रे के रव
गं विलोकयेत् ॥ तद्यथा ॥ भ्रूत्रकेंद्रे शंकुः स्थाप्यः
त कगातसूत्रं छायाग्रपर्यंतं मध्ये तं विलोकयेत्

२७

दिकं शीघ्रकेंद्रं स्यादित्यर्थः ॥ तद्दिने इष्टदिवसे स्वाभ्रकेंद्र
स्यो तेगत्या गतगम्यदिनाहतच्छम्भक्ते रित्यादिना चालयं
तस्मा। चालितशीघ्रकेंद्रात्प्राग्वत्पूर्वोक्तप्रकारेण धन
फलं शीघ्रफलं कार्यं ॥ त चालितस्य स्वस्पष्टखेटे यत्संविव
रात द्विर्ध्य धनं तदान्वितं ॥ ऋणं चेत्तदा धनं मन्महोभट्ट
फलभाके मंदस्पष्टो भवति ॥ वेत्यथवा ॥ तस्मादुदाहृत्या
॥२९॥ त ॥ स्यादित्युदाहरणमाह ॥ संवत् १६६७ शाके १५३२ चैत्र
भ्रकेंद्रे ८ गतोऽत्र तद्दिने भ्रू-मिश्रता गतान्यब्दे हर्गणादि क्रियते ॥ ॥२९॥
च कोट ८ ष्टाहर्गणः १४ स्पष्टः ११॥२१॥२२॥१९॥ भौमस्य शी
घ्रकेंद्रं ११॥८॥३१॥५२॥ रवेर्मंदकेंद्रं २॥२६॥३७॥५३॥ मं
दफलं धनं २॥१०॥३१॥ संस्कृतो रविः ११॥२३॥३२॥ मत॥
चरं ऋणं २२ संस्कृतः स्पष्टो रविः ११॥२३॥३२॥२६॥ स्पष्ट
गतिः ५९ ॥०॥ भौमस्य शीघ्रकेंद्रं ११॥८॥३१॥५४॥ शीघ्रफ
लार्द्धं ऋणं ४॥३०॥३०॥ संस्कृतः भौमः ११॥१५॥५१॥४१

५॥५६॥४॥ बुधः १॥१७॥४॥०॥ गुरुः ४॥२॥९॥४९॥ शुक्रः २
१२॥१५॥४१॥ शनिः १०॥२६॥४२॥३०॥ ७कृष्णांशाः १२॥१०॥
भौमादीनां क्रांतयः ॥ भौमस्य क्रांतिर्दक्षिणा २॥२१॥३४॥ बु
धस्योत्तरा २१॥३२॥३१॥ गुरोरुत्तरा १४॥५८॥१५॥ शुक्रस्यो
त्तरा २३॥५२॥५८॥ शनेर्दक्षिणा ६॥३॥०॥ एताः स्वस्वशरे
णासंस्कृता भौमादीनां स्पष्टाः क्रांतयः ॥ भौमस्य दक्षि
णा ४॥५॥१७॥ बुधस्योत्तरा २३॥१६॥२८॥ गुरोरुत्तरा १५॥५१॥
९॥ शुक्रस्योत्तरा २८॥४॥२१॥ शनेर्दक्षिणा ७॥३७॥१॥१७
त्वं पंचांगाद्दूर साधनार्थं मंदस्पष्टग्रहसाधनमाह ॥ वक्री
स्ताद्यमिति ॥ विधिपरगतं पंचांगस्थितं वक्रास्ताद्यं ज्ञेयं ॥
स्माद्दित द्वादूरयस्मागौ ॥ स्पष्टग्रहस्पष्टशरसाधनं क्रियते
तत्पंचांगस्थितं वक्रत्वादिव क्रोदयादि ज्ञेयं ॥ तद्दि
वमेतस्पष्टग्रहस्य वक्रोदयादेः स्पष्टाधिकारोक्तं शीघ्र
केंद्रं स्यादि ॥ तद्यथा ॥ वक्रास्ताद्यभागाः त्रिंशद्भूतारास्या

२३॥२४॥ कक्ष्यादशमांशेन ४ गतखंडैक्यं ३० उच्चैः खंडैः ॥ २३
२४॥ भुक्तगतघ्नं ११२॥४०॥४८॥ कक्ष्यादशमांशेन ११॥५
४॥ गतखंडैक्यं ३० युतं ४१॥१६॥४॥ धारांगुलं ३०॥१२
हतं १२४॥ २०॥ ४९॥ द्वादशभक्तं फलं कलादि दृक्कर्म १।३॥
५१॥ नतांशोत्थोरिकादृक्कलाद्धनं नतांशारयोरेकादिशोर्ध
नं भिन्नदिशि क्रमज्यांतरे यत्रिभोनस्तोदयेस्पष्टमाने व्यस्तं
विपरीतं देयं ॥ भिन्नदिशि धनमेकदिशि क्रमज्या नित्य
पदः ॥ सदृग्ग्रहोदृक्कर्मदत्तग्रहो भवति ॥ स्पष्टः ३ दृक्कर्मः
दृक्कर्मसंस्कृतः ११॥१४॥५८॥२०॥ दृक्कर्मदत्ताग्रह
स्योदयास्तादिनज्ञानार्थं गतगम्यतदानामाह ॥ कल्यो
ल्पोरविरिति ॥ दृक्कः स्फुटः दृक्खचरः पोदृक्कर्म
दत्तोग्रहः तयोर्मध्ये अल्पोरविः कल्प्यः ॥ अधिको
यस्तु ग्रहं कल्प्यं ॥ तयोर्ग्रहार्कयोर्मध्ये प्रथमांशान्द

मंदकेंद्रं ३ ॥ १३ ॥ ८ ॥ १३ ॥ मंदफलं धनं २ ॥ १० ॥ १३ ॥ सस्फु
टो मंदस्पष्टः भु क्रे: ११ ॥ २२ ॥ ५२ ॥ १७ ॥ शीघ्रफलं ऋ
णं ६ ॥ ३७ ॥ ४८ ॥ स्पष्टः भु क्रे: ११ ॥ १३ ॥ १४ ॥ २९ ॥ स्प
ष्टागतिः ७४ ॥ ५७ ॥ मंदस्पष्टखगादित्यादिना क्रांतिः
२३ ॥ ५६ ॥ ३८ ॥ शीघ्रकर्णः १८ ॥ ४४ ॥ ४ ॥ अथ स्पष्ट
शरोद्दिष्टः ३० ॥ १२ ॥ ५ ॥ अथ पदक्रमं साधनार्थमनु
तांशसाधनमाह ॥ क्रांतिः पूर्वोदयास्तसाधने त्रिभे
नराशित्रयेण वर्जिता स्पष्टखेटात् क्रांतिः साध्या ॥
अक्षांशैः संस्कृतान्नतांशास्फुटस्पष्टः स्पष्टः भु क्रे: ११
१३ ॥ १४ ॥ २९ ॥ पूर्वास्तस्य साधने बालत्रिभेण सहितः ८
११ ॥ १४ ॥ २९ ॥ अस्य क्रांतिर्दक्षिणा २३ ॥ ५६ ॥ ४२ ॥ अक्षां
शैः संस्कृता जातान्नतांशाद्दक्षिणाः ४९ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अथ
पदक्रमं साधनमाह ॥ पदे दौ लौ रिति ॥ नतांशाः ४६

॥२१॥

लांशाः ६ ॥ पूर्ववगं व्यवहृता चंद्रस्फुटयोः कालांशानां
संस्कारो न क्रियते तस्मात् ॥ स्यादिति ॥ रविरव्याभ्यां तमः:
३०। सायनचंद्रस्फुटोदयः २२ । अनयोरंतरं ८।९न
२७ विहृतं फलमंशादि २ ॥ ५५ ॥ ३३ ॥ शतलेयाद्ध्रुवस्य
स्य न्यूनत्वादृणं ॥ दृक्कर्मलवा धनं १ ॥ ४३ ॥ ५१ ॥
पनयोः संस्कृतिः १ ॥ ११ ॥ ४२ ॥ एवं पंचम्यां ऋणं: अस्य
णं ० ॥ १४ ॥ स्फुटकेस्य कालांशाः ६ पंचमीशेन लंबरू
तोऽल्पताः स्वक्षाः १८ ॥ ४६ ॥ स्फुटकेस्य इति कारणाद्दृष्टा
म्याम्रता ल्पताः स्फुटकेस्य कालांशाः ६ ॥ ४६ ॥ एतौः का
लांशौः लाघितोदयास्तसमयौ दृष्टिसमतास्याद् ॥ एवा
मपाल क्षितायं च बोधादि नोदयास्तयोरंतरं लक्षित
मित्यर्थः ॥ कालांशाः ६ ॥ ४६ ॥ इष्टकालांशाः ६ ॥ १८
न्यूना तो गतोऽस्तः ॥ पश्चाद्दिवसानयनमाह ॥ रवा
श्रोऽस्तमिति ॥ केप्यिताः ६ ॥ ४६ ॥ इष्टकालांशाः

॥२१॥

31

वापाग्वत ॥ पूर्वं योग्यइत्यादिना एकराशिस्थितौ लग
दंशांतरहृतेत्यादिना कालः साध्यः ॥ पश्चात्स्पष्टयोरुपा
न्तसाधने सर्वकार्द्रयोः षड्राशियुतयोर्लग्नार्कयोः का
लः साध्यः ॥ प तात्कालार्कः सविद्युतयोर्घटिका स्वकीयवर्ति
ता घटिकाः षड्गुणिताः इष्टा कालांशाः स्युः ॥ ७ प्रमी
तिरिष्टकालांशैः पूर्वोक्तैः स्थिरकालांशो भवः ॥ ७ धि
कैरस्तोगम्यः ३ नैर्गतोस्तः ॥ ३ दयास्त अधिकैर्गतो न्यूने
गम्यः ॥ अर्कः ११ ॥ २३ ॥ ३२ ॥ २६ ॥ दृक्कर्मसंस्कृततः अर्कः
११ ॥ १४ ॥ ५८ ॥ २० ॥ अनयोर्मध्ये अल्पः अर्कः सएवर
विः ११ ॥ १४ ॥ ५२ ॥ २० ॥ ७ अनयोरविलग्ने ११ ॥ २३ ॥ ३२ ॥ २६
अयनांशाः १८ ॥ १८ ॥ अयनांशयुतौ रविः ० ॥ ३ ॥ ६ ॥ २०
अयनांशयुक्तौ लग्ने ० ॥ ११ ॥ ४० ॥ २६ ॥ ७ अनयोरेकराशि
विद्यमानत्वाद्वांशांतरं २८ ॥ ३४ ॥ ६ ॥ अनेन मेषोदयो २२१
३ गुणितः १२८३ ॥ ३६ ॥ ६ ॥ त्रिंशद्भक्तः आप्तः काला १ ॥ ३
षड्गुणा जाता इष्टकालांशाः ६ ॥ १८ ॥ अर्कस्वकोक्तौ का

33

दृग्ज्याहृद्ग्रहलक्षणमाह ॥ रवेश्चरोह्नोऽद्ध हि ॥ १ पूर्वकास्त
का तोऽस्फुटा हासमये रवेर्यतो ग्रहः । कार्यः स्फुटः पूर्वक ॥
स्मात्स्फुः स्वदृक्त्वर्णादृचिकः केवलः स्फुटो दृत्पश्चि
तोदात्तग्रहो नैशिरात्रौउदेति ॥ ३ दृश्यं प्राप्नोति ॥ १ पश्च
प्यादृक्विपरीतं पश्चिमे तदास्तं याति ॥ ग्रहः सपक्षार्कतो त्वः
स्फुटपीठिक इत्यर्थः ॥ १ पूर्वो १ प्रानंतर्ये ॥ एवं दृग्गत
ज्ञानेसति सग्रहः पूर्वपक्षात् त्वदृक्कर्मभागविद्येयः ॥२२॥
॥२२॥ उदये पूर्वदृक्कर्मदेयं १ पश्चात्पश्चिमदृक्कर्म देयं ॥
शाके १५३४ वैशाःरवकृष्णपौर्णिमास्यां गुरौ नित्या
स्तासाधनं ॥ स्पष्टः सूर्यः १ ॥ ५ ॥ ४२ ॥ ३१ ॥ स्पष्टगा
तिः ५७ ॥ ३६ ॥ स्पष्टो गुरुः ४ ॥ २ ॥ ९ ॥ ४९ ॥ स्पष्टगा
तिः ५ ॥ २३ ॥ मंदस्पष्टो गुरुः ४ ॥ १२ ॥ ५२ ॥ ४४ ॥ मंदस्प
ष्टगतिः ४ ॥ ४२ ॥ दिनमानं ३३ ॥ ६ ॥ स्फुटपाति चालि
तो सूर्यः १ ॥ ६ ॥ १४ ॥ २३ ॥ गुरुः ४ ॥ २ ॥ १२ ॥ ४६ ॥ मंद
स्पष्टो गुरुः ४ ॥ १२ ॥ ५५ ॥ १९ ॥ स्पष्टांतर २ ॥ २० ॥ २ हितः

६॥१८॥ अनयोरंतरभागाः ०॥२८॥ अस्य कलिकाः
२८ खाभाग्निभि ३०० र्गुणिता ४०० दूर्वास्तस्य ससा
ध्य [illegible] साधनं सर्पा विक्षिप्तराश्युदयेन २२१ भक्ताः
३८॥०॥३२॥ परतः पश्चिमास्तोदये सत्वात्सप्तमे
नसाधनं रवेरुदयात्सप्तमोदयेन भक्ताः कार्याः
रविभुक्तेर्गतांतरेण भक्ताः फलं अस्तस्यगतदि
नादि २॥३३॥३४॥ चैत्रशुक्ला [illegible] सकालात्कं
वेपश्चिमे दिनादिकं २॥२३॥३४॥ अस्य पूर्वास्तः
वक्रितो [illegible] दयास्तः [illegible] ते सत्वेद्भुक्ती तदाग
तिप्रयोजनं भक्ताः कार्याः॥ अथागस्त्योदयज्ञा
नमाह॥ पलभा वेति॥ पलभा ५॥ [illegible]॥ अथागस्त्य
४६॥०॥ अथ [illegible] भागाः ७८ हिताः ३२ वसे
खेचर [illegible] पलाः १७ एते त्रिंशद्भक्ताः राश्यादि
वबभरा [illegible] शद्भूयेत [illegible]॥ सिंहस्थे के पलाविंश
तिभागोदयः॥ अथ [illegible] नित्योदयाः [illegible]

२२ ॥ २४ ॥ ५१ ॥ इदं द्विगुणोन्नतिघ्नाभिः १० ॥ १४ ॥ ८०
न कं रोतं स्पर्शं न गुणो घ्नं वलनं संस्कारस्योत्तरत्वा
त्त तरं २ ॥ ११ ॥ ६ ॥ सावयवास्ति घ्नयः ५ । ७ । २० ॥ स्वपं
च मांशेन १ । १ । २८ ॥ हीनाजातं सितं ४५ ॥ ५२ ॥ ७२
प्रशृंगस्योन्नमनेदिग्ज्ञानमाह ॥ उन्नतमिति ॥ या
वलनस्य दिक् तद्दिशि चंद्रशृंगमुन्नतं भवति ॥ ॥३३॥
वलनस्यांगुलैः वलनस्य यावंति प्रांगुलानि त
न्मितांगुलैः शृंगमुन्नतं ॥ वलनान्यदिक् शृंगं न
तं नमं भवति ॥ एवं दिग्ज्ञाने सति परिलेखतः किं
प्रयोजनं ॥ प्रकृते वलनस्योत्तरत्वादुत्तरदिशि शृं
गोच्चं ॥ ९ ॥ इति शृंगोन्नत्युदाहरणं ॥ ९ ॥ अथ
ग्रहयुत्यधिकारोदाहरणं ॥ तत्र ग्रहयुतिज्ञानार्थं

गताः सावयवास्तिथ्यः ॥ ५ ॥ ७ ॥ २० ॥ न्यूपादगुणिताः
८१ ॥ ५७ ॥ २० ॥ वर्तितिथ्या [illegible] २६ ॥ १४ ॥ १३ ॥
ऊनाः ५५ ॥ ४३ ॥ ७ ॥ अक्षांशमयाप ५ ॥ ४५ ॥ गुणिताः
३२० ॥ २२ ॥ ५५ ॥ पंचदशभक्ताः फलं भागादिकमं
तरदिक्कं ॥ २१ ॥ २१ ॥ ३१ ॥ इदं सूर्यस्यांतरैः क्रांति
भागैः २१ ॥ ४४ ॥ २९ ॥ संस्कृतं जातमंतरं ॥ ४३ ॥ ६ ॥ ०
अंगुलिकुः ॥ ० ॥ ४७ ॥ १५ ॥ २५ ॥ अस्माल्लंबतिथिरिष्टव्या
दिरवंद्रकैः साधितांगुलाद्यः शरगुणांतरः ४१ ॥ २३ ॥ ३५
गिगुणितोंशादिकमंतरः शरः २ ॥ ४ ॥ १० ॥ चंद्रक्रांति
क्रांत्यरा १२ ॥ ३६ ॥ ५९ ॥ चणानीतंभागाद्यमंतरफलं
४३ ॥ ६ ॥ ० ॥ इदं व्यस्तदिक्कशरभागैः संस्कृतं ४१ ॥ १८
५० ॥ इदं चंद्रस्य व्यस्तक्रांत्यंशेतसंस्कृतं जातमंतरं

३६

धनं ३८।४॥१०॥स्पष्टो भौमः १।६।३५।९॥स्पष्टा गतिः
४२।५०॥अथ शनिस्पष्टीकरणं॥शीघ्रकेंद्रं २।१६।८।३१
शीघ्रफलार्द्धं धनं २।४२।४१॥संस्कृतः शनिः १०॥८
२८॥१०॥मंदकेंद्रं ६।२१।३१।२०॥मंदफलं ऋणं ८।२२।११
॥३४॥ मंदस्पष्टः शनिः ९।२७।२३।१८॥शीघ्रकेंद्रं २।२४।३२ ॥३४॥
१२॥शीघ्रफलं धनं ५।३५।२६॥स्पष्टः शनिः १०।२।५८
४४॥स्पष्टा गतिः ३।३॥दिनमानं ३२।३०॥भौमस्य शीघ्र
कर्णः ८।५२॥शनिशीघ्रकर्णः ११।३।१॥अथ बिं
बसाधनमाह॥पंचवर्गास्ते ति॥भौमबिंबकलाद्यं ५
एष्यकं ५।६।११॥कर्णयोरंतरेण २।२८॥गुणितं १०
४०॥प्रकृतिभक्तं फलं ०।३॥एकादशाभ्यः प्रवेणस्य
न्यूनत्वात्फलेन पृष्ठकलाद्यं ५ सहितं ५।३०॥इदं स्फुटं

कस्मिंश्चिद्ग्रहणकाले न दिने स्फुटौ ग्रहौ कार्यौ शीघ्रक
र्णश्च वेद्यः स्पष्टस्पर्शश्च संवत १६६७ शाके १५३२ वैशा
खकृष्ण १० रवौ अस्मिन् दिने ग्रहस्फुटसाधनार्थम
हर्गणः अब्दां १२ अहर्गणः ७७ मध्यमा रविः ० २१
५५ ३० भौमः ९ ० ३७ ५१ शनिः १० ५ ५५ ५६
रवेर्मंदकेंद्रं १ २६ ४ ३० मंदफलं धनं १ ५२ २६ सं
स्फुटो रविः ० २३ ५६ अयनांशाः १८ १८ चरं करणं
७५ स्पष्टो रविः ० २३ ५२ ४१ स्पष्टागतिः ५७ ५६
अथ भौमस्पष्टीकरणं ३ २१ २१ ३९ शीघ्रफलार्द्धं
नं १८ ५० ३७ संस्फुटो भौमः ९ १९ २४ २८ मंदकेंद्रं
६ १० ३५ ३२ मंदफलं करणं २ २ ५२ मंदस्पष्टो भौ
मः ८ २२ ३० १९ शीघ्रकेंद्रं ३ २३ २४ ३७ शीघ्रफलं

अत्यंतप्रतिगतेर्वक्राख्या ॥ अनयोरुक्तलक्षणवैपरीत्ये
ग्रहस्फुतिर्गम्येत्यर्थः ॥ अत्र वक्रगतेः शनेः १० ॥ २ ॥ ५२ ॥ भौ 39
सकाशात् अथ चिक्रगतिर्भौमो ०।६।३५।६ ॥ चिक्राः
अतो गतलक्षणाप्रवृत्तिः ॥ अथ वक्रग्रहस्फुतिदिवसज्ञान
॥३५॥ माह ॥ अत्र ऋजुगतीति । मार्गिणोर्द्वयोर्ग्रहयोः सतोः अ ॥३५॥
थवा द्वयोर्वक्रयोः सतोः तदंतरकलाः कार्याः ताः गत्यं
तरेण भक्ताः यदेको वक्री तदा तु ग्रहांतरकला एवगति
योगेन भक्ताः कार्याः ॥ अत्रोदाहृते ग्रहस्फुतिर्गम्या ग
ता वा पूर्वोक्तलक्षणेन स्यात् ॥ मार्गिग्रहयोर्भौमश
न्योरंतरं ०।३।३६।२५ ॥ कलाः २१६ ॥ २५ ॥ गत्यंतरेण
३९ ॥ ४७ ॥ भक्ताः फलं गतदिवसाः ५।२६।२३ ॥ एवं भौदि

जातमंगुलाद्यंस्फुटं भौमविंबं ।। ५० ।। शनिविंबं पंचकस्यं प ५०
ई श ।। कर्णाघोरंतरेण ।। ० १३ गुणितं ।। ५ रामैर्भक्तं प
तं ० ।। २१ एकादशाभ्यः अवणस्याधिकवोल्पकेनेन रथा
कस्यरहितं जातं ४ ।। ४८ त्रिभिर्भक्तं जातमंगुलाद्यंस्फु
टं शनिविंबं ।। ३३ ।। अस्तजाः भौमभारम्यैत्यर्थः ।। अ
थ ग्रहयुते गतैष्यज्ञानमाह ।। अधिकेति ।। ग्रहयुत्या
सन्नग्रहयोर्मध्ये अल्पभुक्तेः सकाशात् अधिकजव
स्वगः अधिकगतिर्ग्रहः अधिकः स्यं याद्य वयवत्वे
नाधिकः तस्मात् योयुतिः प्रगतागतेति वाच्यं ।। अथवा
अनुलोमतोमार्गिग्रहात् कुटिलेवक्रिणि ग्रहे अल्प
तरे सति युतिर्गता वाच्या ।। अथवा अन्येन ३ उभग रवग्रयो
द्वयोर्वक्रिणोर्ग्रहयोर्मध्ये शीघ्रगे शीघ्रगतौ ग्रहे

॥अन्य दिशि ज्ञेयः॥ दक्षिणस्तदा उत्तरः॥ उत्तरस्तदा दक्षिणः
पश्चाद्यूपस्थशरीरकाल्याशीतरश्मिर स्फुटस्महितौ॥ द्वावप्येकदि
नसंपातयोरंतरं कार्यं यदि भिन्नदिशि तदा तयोर्योगः कार्यः॥
एवं कृते ग्रहयोर्मध्येर दक्षिणोत्तरं मांगुलात्मादिकं स्यात्॥ अ
स्मिन्नंतरे मानैक्यखंडात् लघुनि न्यूने स्पति भेदयोगः स्या
॥३६॥ त्॥ तदा भेदयोगे सूर्यग्रहणवद् लंबनाद्यं किं कार्यं
न कार्यमित्यपूर्वः॥ अत्र बिंबत्वात् तेजस्पर्शादिकं न लभ्य ॥३६॥
ते॥ अतो लंबनादिजडकर्म किमर्थं कार्यमितिभावः॥
एमिर्दिनादिके: ५।२६।२३॥ अत्र चालनानि॥ भौमचाल
नं ३।५३॥०॥ शनिचालनं ०।१६।३५॥ चालितौ जातौ भौमौ॥
भौमः १०।२।४२।१८॥ शनिः १०।२।४२।१८॥ एवं जातौ तौ
ग्रहयोः अयनदृक्कर्म दत्वा पुनरपि॥ अंतरकलागति
योरंतरेण भक्ता इत्यादिना दिनादिकं साध्यं तत्स्पष्टं साधि

41

नैः पक्षे ग्रहयुतिर्भविष्यति ॥ इदं दिनादिकं वैशाखकृष्ण
दशम्यां शोधितं जातं वैशाखकृष्ण चतुर्दश्यां सूर्योदयाद्
तघटी ३३ ॥ ३७ ॥ तथा शत्रिगतघटी ५१ । ७ शनिभौम
योर्युद्धं ॥ अथ ग्रहयोर्दक्षिणोत्तर दिक् संस्थानं तदंतरं
च साधयति ॥ याम्या विति ॥ अथागते ग्रहयुति दिवसे
गतगम्ये स्तो खेटौ चाल्यौ तौ राश्याद्यवयवेन समौ स्तः
तयोः स्वस्वसमययोः शरः साध्यः चंद्रस्य चेद्युतिस्तदा चंद्र
र्यः ॥ अत्र ग्रहौ स्वेष्टदिशौ स्वशरदिशौ ज्ञेयौ ॥ यस्य
ग्रहस्योत्तरः शरः स ग्रहः उत्तरस्यां यस्य दक्षिणः श
रः स दक्षिणस्यामिति ॥ द्वयोः शरयोः समदिशोः सतोः यः
स्वल्पबाणः यस्य शरोल्पः स ग्रहः अधिकशर ग्रहात्

42

दक्षिण:।१८।११।पातोनस्पष्टक्षिणगोलत्वात्। पातो३।१०
न:शनि:६।१७।१३।१५। केवलतारकांत्यंशा:६।५३।१२ 43
त्रिभमाहता:१५८।२५।४४।।कर्ण११।२३ मक्तोत्कलंजा
त:शनिशरो ऽगुलादिदक्षिण:१४।७ अत्र भौमशनिशर
योरेकदिक्त्वलादल्पबाण:शनिरुत्तरस्थो ज्ञातव्य:
३१ अत्र शरयोरेकदिशा। अतो बाणयोरंतरमंगुलादि ३१
कं जातं ग्रहयोरंतरं २।४ भौमबिंबं १।५० शनिबिं
बं १।३३ अनयोर्योग:३।२३ अर्द्धित:जातं मानैक्यखंडं
१।४१ अत्र स्फुटग्रहांतरमधिकमतो भेदयोगो नास्ति
अतो लंबनादिकं न कार्यं। सत्यपि भेदयोगे स्वल्प
त्वान्न कार्यं। चेत्कार्यं तत्र प्रकार:। ग्रहयोर्मध्ये
य: कदास्पष्टमुंदु:कल्प्य: तदुपरि कदास्पष्ट:स्पष्ट
कल्प्य:। ग्रहयुतिर्यदा रात्रिसमये भवति तदा तस्मिं

तस्मन्कतकालेगम्यगतलक्षणैर्वशेनसहितरहितंकार्यं
ततस्पष्टमृतौस्पष्टदिनादिकंभवति। स्पष्टदिनादिकादे
कायावद्धिकम्लतंदिनादिकंभवतितावद्दिनालित
पोश्चात्तनंदलास्फोकापाविति।सिद्धांतशिरोमणौतावत्क्षेम
स्तिपरंतुअत्राचार्येणस्वल्पांतरलाघवेसितं।अतोनद्द
पणालिनोपच्यनीयं॥ अथमंदस्पष्टखगादित्यादिनाशी
रसाधनं। मंदस्पष्टचालनं। भौमस्य३।२२।३२। शनेः
७।१०।३ चालितोमंदस्पष्टोमंदस्पष्टोभौमः८।२५।८
२७। मंदस्पष्टःशनिः९।२७।१३।१५। पातः१।१०। रहि
तोभौमः७।१५।८।२७। केवलात्क्रांत्यंशाःदक्षिणाः
१६।३८।३२। त्रिज्याहताः३८८।४६।१६। शीघ्रकर्णे
न८।५२। भक्ताः फलं४३।१०। स्वल्पांशिनः१०।४७
रहितं३२।२३। हाम्यांश्लकंतत्कालोभौमशरो२३लादिको

स्पर्शमध्ये केवलाक्रांतं साध्यं न कल्पितार्कात्॥ तल्ल
ग्नं वित्रिभं॥ तस्मात् नतांशाः तेभ्यः सूर्यग्रहणे वक्रार्कः
कार्यः॥ कल्पितार्कत्रिभोनलग्नयोर्विश्लेषांशाः अंशा 45
हीनघ्नशक्राइ इत्यादिना नाडिकाद्यं लंबनं स्यात्॥
तल्लंबनं कल्पितार्कात् वित्रिभे धिकोने सति धन
मृणं क्रमेण ग्रहणमध्यसमये कार्यं स कालः स्फुटः
स्यात्॥ अथ स्पष्टलंबनं इत्यादिना नतिः कार्या
कल्पितचंद्रस्य शरः नतिसंस्कृतः स स्फुटो भवति
इति प्राग्युक्तं॥ ततो यत् ग्रहयोरंतरं मंडलाद्यं स मेद
योगेश्वरः स्यात्॥ ग्रहयोर्मानैक्यार्द्धं शरोनं ग्रासो भ
वति॥ अतः प्राग्वत् स्थितिः तस्याः सूर्यग्रहणवि
धिनास्पर्शमोक्षलंबनाभ्यां स्पर्शमोक्षकालो भ
वतः॥ परिलेखं वलनादिकं पूर्ववत्॥ किंचिद्विशे
षः॥ यदा मंदाक्रांतः शीघ्रगो वा धः स्थितः तदाप्र

॥३८॥

वेदिशिस्पर्शः ॥ वक्रीचाथः स्थितस्तदा पूर्वं ॥ पपर
दिशि मोक्षः ॥ मंदगतिर्यः वक्री चा सरविः शल्यः
शीघ्रगतिश्चंद्रः केत्यः ॥ ग्रहकृति समयलग्नादि
दृश्यादृश्यकृतिं ज्ञानं प्राग्वृद्धिकर्म रवचरेत्यादिना
ज्ञेयं ॥ ॥ इति श्री ग्रहलाघवे ग्रहकृत्यधिकारो
दाहरणं ॥ ॥ पपातादिकारोदाहरणं ॥
पातो नाम चंद्रार्कयोः क्रांतिसाम्यं ॥ संवत् १६७०
शाके १५३५ ॥ वैशाखकृष्णसप्तम्यां शनौ ११ ॥ ३५
धनिष्ठा ५८ ब्रह्मा २२ ॥ ४६ ॥ पूर्वस्मिन्दिने पातज्ञा
नार्थमहर्गणः चक्रं ८ पूर्वाहर्गणः १२८३ प्रातर्मध्य
माः रविः १ ॥ १० ॥ ५८ चंद्रः ९ ॥ २० ॥ ० ॥ ३ उच्चं ११ ॥ २१
१३ ॥ १४ ॥ राहुः ० ॥ २५ ॥ ९ ॥ ५२ ॥ रवेर्मंदकेंद्रं १ ॥ १६
५९ ॥ १ ॥ मंदफलं धनं १ ॥ ३५ ॥ ३५ संस्कृतोर्कः १ ॥ २ ॥

॥३८॥

२६।३४ ।। अयनांशाः १८।११ चरं स्वर्णं ८८ स्पष्टो रविः
१।२।३५।६ स्पष्टा गतिः ५७।३३ फलत्रयसंस्कृतश्चं
द्रः ८।१९।३४।३ मंदकेंद्रं २।५।३९ ।।११ मंदफलं धन
३।३४।३२ स्पष्टश्चंद्रः ८।२४।२।३४ स्पष्टा गतिः
७६२।४९ ।। धनिष्ठानक्षत्रस्य गत घटी ३।४९
एष्यघटी ५९।६ गतैष्ययोगः ६२।५५ अथव्य
पातो मध्यमपातसमयज्ञानमाह ।। नंदघ्नेति
अयनांशाः १८।११ नंदघ्नाः १६३।३९ ।। चक्रभक्ताः
२।४३।३९ एतत्तुल्यचक्रहीनाभिः २।४३।३९ ।। सार्द्ध
योगाः त्रयोदश १३।३० हीनाः १०।४६।३१ एतत्तुल्ये सार्व
य वै योगे गते व्यतीपातसंभवः ।। तथाष्टतारा: २७
हीनाः २४।१६।२१ एतत्तुल्ये सावयवे योगे गते वै
धृतिपातसंभवः ।। अथपातघटीनां स्फुटीकरणं ।।

॥३८॥

व्यतीपातस्य गतघटिका: ६ ॥ २१ ॥ तत्कालीन नक्षत्र
स्य गतैष्य घटिकाभि: ६२ ॥ ५५ ॥ गलिता: १।२८ ॥
४१ ॥ शरपदूद्धृन क्ता: जाता: स्पष्टा घटिका: १५
४९ ॥ शुक्रवारे शुक्लयोगे घटी ३० पल १ मित: ॥ अत्र
त्र व्यतीपातयोगयातघटिका १५ ॥ ४९ ॥ योजिता: ४५
५: ॥ अत्र मध्यमक्रांतिसाम्यं अत्रस्य कालस्य ४५
५० ॥ सूर्योदयस्य चांतरमेतावत् २४ ॥ १० ॥ इति
शनिवासरज सूर्योदयिकौ सूर्यराहू अत्राभिर्घटि
काभि: १४ ॥ १० ॥ प्राक् चालितौ जातौ मध्यमक्रां
तिसाम्यकालिकौ ॥ सूर्य: १ ॥ २ ॥ २९।३१ ॥ राहु: ० ॥
२५ ॥ १० ॥ ३९ ॥ सायनांशौ ॥ रवि: १ ॥ २० ॥ ३२ ॥ ३१ ॥ राहु:
१ ॥ १३ ॥ २१ ॥ ३९ ॥ अत्रापि स्पष्टपातभावाभावलक्षण
माह ॥ जातौ कौ इति ॥ राहुयुक्तसूर्य सूर्ययो रेक

॥३८॥

48

शास्त्रव्यवस्थैकेनगुणः पंचभक्ता अनेन खंडैक्यं सहि
तं द्रोपयुक्तसंधिर्भवेत् ॥ यदा सायनस्तूर्यस्य भुजां
भागाः पंचैकभ्योल्पास्तदा संधिसाधनमेवनास्ति ॥ अ
थास्माद्भावाभावज्ञानमाह ॥ सायनार्कभुजांशेति ॥ सायना
र्कस्य भुजांशायदा संधेः सकाशादल्पास्तदा क्रांतिसाम्यं
नास्ति ॥ चेत्संधेरधिकास्तदा क्रांतिसाम्यं न स्यात् ॥ अ
॥४०॥ त्र भुजांशानां संधेश्च यदंतरं तत्साहृश्यं तत्तुल्यं चंद्रार्क
योः क्रांत्यंतरं स्यादित्यर्थः ॥ अत्र कात्यायनिकमुदा ॥४०॥
हरणं ॥ रविः १ ॥ २७ ॥ राहुः ६ ॥ १५ ॥ सायनार्कः ८ ॥ १२ ॥
रवेर्वक्रभागाः ५७ पंचैकभ्योधिका अतोर्कस्य कोटि
लवाः ३३ एषां पंचांशाप्रमितखंडैक्यं २७ शेषांशे व्यवधे
७।१७ भागा ३४ ॥ १२ सहितं ५१ ॥ १२ ॥ [illegible] संधेः ६[illegible] जातः
संधिः ६७ ॥ १२ ॥ अस्मात्सायनार्कभुजांशाः ७२ अधिकाः
अतोत्र क्रांतिसाम्यं किं भुजांशसंध्यंतरं ४ ॥ ४८ ॥

49

गोलेसति सदापातःस्यात् ॥ अथ मेले भिन्नगोले चेत्त
दासायनरवेर्भुजभागाः कार्याः ते पंचेषुभ्योऽधिका न्यूना
स्तदा पातोस्त्येव। तेभुजभागाः पंचेषुभ्योऽधिकास्तदापा
तस्य संशयः ॥ अथास्ति नो वेति तं संशयं वक्ष्यमाणप्रकारे
णावयं भिंद्मः निराकुर्मः ॥ सायनार्कः ३।३।५४।८। सायनः
सूर्यः १।२।३२।३१॥ अनयोरेकगोलत्वात्पातोस्त्ये
व ॥ अथ पातसंभवभ्रांतिनिरासार्थं संक्षेपसाधनमा
ह ॥ खाग्नेंदुभिरिति ॥ त्रिभिस्त्रिभिस्त्रिभिस्त्रिभिः रसमसमसमसमं
समभिति चत्वारि पदानि चक्रेस्युः ॥ सायनार्कसूर्ययो
रेकपदत्वेसति खाग्नेंद्वित्यादि खंडानि ग्राह्याणि ॥ त
योः पदभेदे सति अगरुद्वित्यादि खंडानि ग्राह्याणि ॥ क्र
मेण षट्६ दश१० क्षेपः स्यात् ॥ पदैक्ये षट् पदभेदे द
शक्षेपो ग्राह्यः ॥ सायनार्कस्य कोटिलवाः कार्याः
तेषां यः पंचमोंशस्तत्प्रमाणानां एकं कार्यं शेषाणां
खंडानां।

उत्पमध्यक्रांतिसाम्ये काले रवीन्द्वोः स्पष्टापमांत
रं भवतीति कात्रायदर्शनीयं ॥ अथ पातस्यगतग
म्यत्वलक्षणमाह ॥ पदेइति ॥ सायनार्कात्सायनः सूर्यः
समगोले समपदे चेद्भवति ॥ अथवा सायनार्कात्साय
नः सूर्यो भिन्नगोले विषमपदे चेद्भवति उभयत्रापि
गतः पातो ज्ञेयः ॥ निगदितादन्यत्र अगत एष्यः
तद्यथा ॥ सायनार्कौ समगोलस्थौ विषमपदे कौ
स्तदेष्यः ॥ अथवा सायनार्कौ विषमगोलस्थौ समप
दे केन्द्रस्तदाप्येष्य इत्यर्थः ॥ अथ व्यर विपदान्यत्वलक्ष
णमाह ॥ विभिन्न इति ॥ सायनर्कसायनसूर्यौ भिन्नगो
ले चेद्भवतः तदा वक्ष्यमाणप्रकारेण शरं साधयित्वा
तस्यां दिशि ग्राह्यः तस्मात्सायनरवेर्भे ज भागाग्रत्वा
भवंति तदा रविपदान्यत्वं कल्प्य समपदस्थौ यदा तदा

स्थौः

52

विषमेऽन्त्यो यः ॥ विषमपदस्थः समपदेऽन्त्यो यः ॥ तदनं
तरं गतं गम्यं तदन्तं द्रष्टव्यं ॥ अथ मेऽन्त्योऽपदस्थो
र्कः स्यात् व कालेऽस्मिन्मतोऽत्र इति गम्यो वै ध्रुवतः पातः
अथास्य शारस्वंडाति शारसाधनं चाह ॥ पंचबाहु इति
साववर्कः ॥ ३ । ३ । ५४ ॥ २ ॥ अस्य मज्जांशाः २६ ॥ ५ ॥
॥४१॥ ५२ ॥ एषां इष्टं शा १७ तत्पर खंडै कपं ११५१११ ख १ ॥ ५ । ५२ ॥४१॥
भोग्याह्निः ० । ० । ० ॥ अस्य स्पष्टं चेमांशाः ० । ० । ० । अ
नेन खंडै कपं १५ [illegible] ५ तं ज्ञातः शर ३ तरः १५ ॥ ३० ॥
मितो गोलत्वं प्रकल्पयदन्यतोदाहरणं ॥ शरांशाः
११ । १५ अस्मात्सायनसूर्यभोगा अल्पानसंति अ
तः पदान्यता भावः ॥ अथास्य शरस्य क्रांतिसंस्कारयो
ग्यत्वार्थं हरानयनं शारस्पष्टत्वं चाह ॥ रवेर्का इकाइति

53

क्रोजात: स्फुट: ३७ ।। ५० शार: ४५ ।। ० हारेरा ३७ ५०
मक्र: फलं ।। ।।ऽत्र तेन हीनो व्याणोज्ञात: स्फुट:
शारद्वार: ४३ ४९ ।।ऽथ क्रांत्यंकानाह ।। चलहीति ।।
चलहीन खेत्यादय: क्रांत्यंका: स्फु: ।। सायन सूर्यस्य
भुज्यांशा: ५० ।। ३२ ।। ३१ ।। एषां पंचमांश: १० एतत्तुल्यो ।।४२।।
गतांकोज्ञात: शेषं ० ३२ ।। ३१ ।। अस्य स्पष्टोपचित्वेत्य
।।४२।। र्थ: ।।ऽथास्याग्रेपद्योजनमस्ति ।।ऽथ शरक्रांतिज्ञां
कानां स्फुटीकरणं तत्संस्कारं चाह ।। क्रमोत्क्रमादिति ।।
मेत्यादिति हृगतैक्यत्क्रशाराच मांकानेक्रमेणोत्क्रमे
ण च संख्या हि गणय एवं गणनायां कृतायां भोग्याल्क्र
मत: षड्का: गतजोध्यायाते गते ष्या: स्याष्या: एतदृक्
भवति ।। क्रांते भोग्यांकाद्धं तेषां तत्ता दोणे गता: षड्का:
स्याष्या: ।। एष्यानन्दलोपाते भोग्यांकाद्वेष्या षड्का:

२

रविभुक्तांशानां दशांशो रव्येकादिकेष्वन्येकाद्ये सति
ऋक्षादि हारः स्यात् ॥ रविभुक्तांशदशांशाङ्के शून्ये तदा
द्वादश हारः स्यात् ॥ एकस्तदा विश्व १३ हारः स्यात् ॥ द्वौ
तदा मनवो १४ हर इत्यादि ज्ञेयं ॥ शेषांशा गतैष्यहारां
तरे ०।२३ ०।यो: द्विनिभाज्या: फलं तेन हारो युक्त: का
र्य: स्फुट: स्यात् ॥ इदं स्वष्टत्वं ग्रंथ्यकृता स्वल्पत्वा
न्न कृतं ॥ एवं कृतात् शरात् हारात् स्यात्स शरो हीन:
कार्य: ॥ एवं पश्चात्संस्कृतये स्पष्ट शरो भवति ॥ साय
नार्क: १।२०।३२।३१ ॥ भुक्तांशा: ५०।३२।३१ ॥ एषां द
शांश: ५ ॥ अत्र रव्येकादिके त्यादिना प्राप्तो हार: ३६ शे
षांशा: ०।३२।३१ । गतैष्यांशे ०।२३ ०।३४ गुणिता:
१२।३५।३४ ॥ दशभिर्भक्ता: फलं तेन १।५० । हारो ३६।५

54

ताः कार्याः ॥ समद्विशियोगोभिन्नाद् श्यंतरमिति ॥ एवं
संस्कृतास्त्रैत्रीद्रुहृतापमेष्यांकेन त्रयोदशभक्त क्रांति
भोग्यांकेनापिसंस्कृता एवं तेग्रंकाः स्पष्टतरा भवे
युः ॥ ॥ ७३ ॥

॥ ३ ॥ ग्रहव्याप्ताद्दश क्रमात्क्रांत्यंकाः स्थापिताः

२०	२०	२०	२०	१९	१८	१८	१६	१६	१४	१३	११	१०	८	७	५	३	१

ग्रहव्यो क्रमस्थापिताः

१	३	५	७	८	१०	११	१३	१४	१६	१६	१८	१८	१९	२०	२०	२०	२०

शरांकाः क्रमस्थापिताः

४	४	४	४	४	३	३	३	३	३	२	२	२	२	१	१	०	०

शरांकउत्क्रमस्थाः

०	०	१	१	२	२	२	२	३	३	३	३	३	४	४	४	४	४

स्थाप्याः ॥ एवं शरभोग्यांशकाद्गते पाते भद्रुतांशकाः स्थाप्याः
एष्ये एष्यांशकाः षट् स्थाप्याः ॥ एवं समपदस्यार्धे सति क्रां
त्यंशकाः ॥ सायनार्के समपदे सति शरांशकाः इति ज्ञेयं ॥ अथो ज्ञे
विषमपदे ॥ पूर्वं यथा ॥ गते पाते एष्याः एष्ये गताः इत्यर्थः
रवौ विषमपदे तदा क्रांत्यंशकाः ॥ सायनार्के विषमे पदे तदा
शरांशकाः इत्यर्थात् सिद्धं ज्ञेयं ॥ इसमे ॥ अंशकाः पूर्वपतनांशास्ते
प्याः ॥ रवौ उत्तरायणे तदा क्रांत्यंशकाः उत्तराः ॥ दक्षिणा
यने दक्षिणाः ॥ सायनार्के उत्तरायणे शरांशकाः उत्तराः
दक्षिणे दक्षिणाः इत्यवगंतव्यं ॥ अथ त्र्यंशकात् क्रमस्था
पितांशकानां मध्ये तिस्रांशकात्र्यंशकाः विलोमाः विपरीतां
क्रमध्ये आगच्छंति ॥ ते न्यदिक्काः कल्प्याः उत्तरास्त
दा याम्या याम्यास्तदा उत्तरा इत्यर्थः ॥ अथ ध्रुवांतरं अ
पमांशकाः क्रांत्यंशकाः षट् स्थापिताः शरांशकाः स्थूलसंस्थ

56